

Ayətcan Ziyad
*Azərbaycan Yazıçılar və
Jurnalistlər birliklərinin üzvü,
yazıçı-jurnalist, tədqiqatçı*

(Əvvəli ötən sayımızda)

“Güllünün şeirləri” bütün bu tələblər nəzərə alınaraq qələmə alınıb. Kitabda mövzular üzrə seçim edilməsə də, məktəbə hazırlıq yaşında olan uşağın “qolundan tuta biləcək”, onlara bilgi verə biləcək şeirlər toplanıb: əlifbaya aid şeirlər, rəqəmlərə, aylara, ilin fəsillərinə, uşaqlara, təbiətə aid və vətənpərvərlik mövzusunda şeirlər. Hansı ki, valideyn himayəsi olmadan da uşağın özü bu şeirləri oxuyub dərk etmək, onlarla “dil tapmaq” imkanında ola bilər. 2016-cı ildə nəşr olunmuş kitabın titullarında əlavə oxuyuruq: “...kitab bilavasitə körpə, fidan balalara şeir öyrədənələrə kömək məqsədi ilə qələmə alınmışdır. Kitabda əlifbamızın hər bir hərfinə aid əyləncəli, məzəli, uşaqların asan əzbərləyə biləcəyi olduqca axıcı, yüngül hecalı şeirlər və 1-dən 10-dək rəqəmlərdən bəhs edən tapmacalar toplanmışdır. Kitab məktəbəqədər uşaq müəssisələrində tərbiyəçi-müəllimlər üçün əvəzilməz vəsait olmaqla yanaşı, ibtidai məktəblərin birinci siniflərində əlifbanı öyrənərkən hər yeni hərf və rəqəm keçildikcə müəllimlərin “hərfə aid şeir əzbərləyin” tapşırığını da qarşılamaq iqtidarındadır” [7. s.4].

Z.Xəlil şeiriyyətinin ruhu

Z.Ustacın uşaq şeirlərində

Z.Xəlilin mükəddər uşaq poeziyası müstəvisində Z.Ustacın şeirlərini doğrulaşdıran, paralel tədqiqat müstəvisinə çıxaran hansı səbəblərdir?

Hər haldan öncə şeirlərindəki sadəlik, təbiilik, səmimiyyət, doğmaliq!

Oxuyursan, baxırsan ki ilk baxışdan hamısı sənə tanışdır, amma bu zamanın oxumadıqların, eşitmədiklərin, görmədiklərin təsiri bağışlayır. Hər kəlməsində sənə doğma olduğunu xatırlatmaq hansı tərzdəsə təzə nə isə deyir, başa salır, öyrədir. O səmimiyyətə ki, sənə “öyrədilən” bu “tezə nə isə”nin haqiqətən yeni olduğunu qəbul edirsən. Məsələn, “1” rəqəmi. Baxırsan ki, “1” rəqəmi sənə tanışdır. Amma yadımda qalacaq ki, hansı hallarda “1” ilə qarşılaşa bilərsən? Bax, Z.Ustac məktəbə getməyə hazırlaşan uşağa bunu öyrədir. daha hər hansı bir ədəd əşyanı göstərər demir ki, “1” bu görkəmdə olur. “1”-i azyaşlının yaddaşında möhkəmlətməyin daha üstün vasitələrinə əl atır və bunun üçün toplama yox, yaddaşı daha çevik düşünməyə sövq edən “çıxma” əməlinə bəhrələyir. Məsələn, üçdən iki çıxan-

ZAUR USTACIN UŞAQ DÜNYASI VƏ BU DÜNYANIN “GÜLLÜNÜN ŞEİRLƏRİ” SÖZ ÇƏLƏNGİ

da neçə qaldığının yolunu uşağa belə öyrədir:

Asan bir sual verim,
İnan yoxdur beləsi.
Üçdən iki çıxanda
Söylə, qalır neçəsi?

Şeiri oxuyan azyaşlı da həmin sualı özünə verir: “Üçdən iki çıxanda neçə qalar?” Cavabı tapmaqda valideyn körpəsinə yardımçı ola bilər. Məsələn, hər hansı əşyadan üç ədəd stolun üzərində yerləşdirər, sonra onlardan ikisini kənarlaşdırıb övladından soruşar: “Stolun üzərində neçəsi qaldı?” Uşaq stolun üzərində bir ədəd əşya qaldığını görüb sualı cavablandırır.

Şeiri oxuyanda ilk olaraq müəllifin “güman, bir də yəqin gələcəkdə nəvəm üçün yazmış olaram” kəlmələri xatirəmə gəlir. Deməli, Zaur balaca Güllüzəsini məktəbə hazırladarkən qızına nələri və necə öyrətdiklərini qələmə alıb. Ki, bu kitabı oxuyan gənc ailə başçıları, yaxud məktəbəhazırlıq qruplarında, ya da birinci siniflərdə dərs deyən müəllimlər şair atanın üzləşdiyi çətinliklərlə üzləşməsinlər, ata Zaurun Güllüzəsini məktəbə hazırladarkən bəhrələndiyi cəhdlərdən örnək olaraq istifadə etsinlər.

Bəzi müəllimlərə haqlı olaraq həmişə irad tutmuşam ki, məsələn, riyazi hesablama zamanı uşağa aparılan əməlin nəticəsini, başqa sözlə, 2+2-nin hazır cavabının 4 olduğunu demək düzgün mövqə deyil. Məktəbli hesablamanı bu yöndə “öyrəndiyi” halda digər məqamlarda yenə kömək üçün kimə isə möhtac olacaq, ona əməliyyatın nəzəriyyəsi öyrədildikdə isə... Nəzəriyyə elmdir, qanundur – ömürlük yaddaşa yazılırsa, ömürlük ələndən tutmuş olacaq. İstəyirsən yüz yaşa, istəyirsən milyonlar üzərində hesablama apar, fərq etməz.

Adətən məktəbliyə hesablama plusdan (üstəgəl əməlinə) istifadə etməklə öyrədilir. Hamının bildiyi və müəllimin də tədris prosesi zamanı ilk olaraq istifadə etdiyi bu variantdır. Z.Ustac isə fərqli mövqedədir. O, azyaşlıya azdan çoxa yox, çoxdan aza hesablamağı öyrətməyə səy göstərir.

Biliyə bu sayaq yiyələnmə isə insanı daha çevik düşünmək qabiliyyətinə, daha güclü məntiqi tərəkürə sahib olmağa sövq edir.

“Təkrar biliyin anasıdır”. “1” rəqəminə həsr etdiyi ikinci şeirdə də şair həmin vasitədən bəhrələyir

Bununla azyaşlı oxucunun diqqətinə çatdırılır ki, ilk “1”, “2” və “3” rəqəmlərindən savayı nisbətən çətin tələffüz edilən “5” və “6” rəqəmləri də var. Və “6”-nı nə qədər azaltmaq lazımdır ki, “5” alınsın?

İndi bir az da

Çətinləşdi iş.

Neçə azalsa

“Altı”,

qalar “beş”?

Cavab yenə də “1”-dir (6-5=1).

...Uşaq yaddaşı ağ kağız kimidir, ora nəyi yazdın, necə yazdın, o cür də qəbul edəcək. Z.Ustaca görə, rəqəmləri, hərfi, diləçmə ərəfəsinin ilk kəlmələrini məktəb yaşına çatan uşağın yaddaşına “yazmaq” üçün rahat vasitələrdən biri də şeirdir. Axı şeir dilinin içində gizli pıçıltı ilə “oxunan” nəğmə var, bu nəğmənin adamın vü-

rudunda cövlan edən ritmi var, bu ritmi “hərəkətə gətirən” musiqi var. Musiqi ilə öyrədilən söz isə yaddaşa tez həkk olur, asanlıqla və əbədilik hopur. Z.Ustac elə buna görə körpəsinə əlifbanı və rəqəmləri öyrətmək üçün poeziyaya üz tutub.

Z.Ustaca görə, “A” hərfi ən müqəddəs hərfdir. Hər haldan öncə ona görə ki, Azərbaycan övladı üçün insanlığın

zirvəsində qərar tutan “ana” və “Azərbaycan” kəlmələri “a” hərfi ilə başlayır:

“A” ilə “Ana” deyər

Aləmə səs salırıq.

“Azərbaycan” sözüne

“A” ilə başlayırıq. [6. s. 6].

Hələ bu azmış kimi, Z.Ustac Azərbaycan əlifbasının “A” hərfi ilə başlayıb “Z” ilə sonlandığı, həmçinin “ana”, “ata” kəlmələrində iki “a” hərfi olduğu və “a” hərfi “n” və “t” hərfi ilə əhatəyə aldığı haqqında da azyaşlı oxucusuya informasiya ötürür:

Baxın “ana” sözüne,

Hərfləri kim sayar?

“N” ortada tək durub,

Hər tərəfdə bir “A” var.

Ata, Ana tək sözlər

A-nın nəfis ilməsi.

A-dan Z-ya hərflər

Əlifbanın töhfəsi.

“N” hərfinə aid sözdə isə tədris prosesi zamanı əlifba sırasının pozulmasının səbəblərinə aydınlıq gətirilir:

“N” iyirminci hərfdir,

Düşüb qabağa amma.

Çünki onu bilməsək

Yaza bilmərik “ana”.

“N” hərfinə aid başqa bir bəndlik şeirdə isə uşaq ona doğma olan daha üç sözlə (“ninni”, “nehrə” və “nəvə” sözləri ilə) özünün lüğət fondunu zənginləşdirmiş olur:

“N” nənəmin ninnisi,

“N” nənəmin nehrəsi,

“N” nənəmin şipşirin

Noğul kimi nəvəsi. Z.Xəlil yaradıcılığında sayaq Z.Ustacın da rəqəmlərə aid tapmaca xislətli şeirləri var. Məktəbəqədər yaşda olan, hələ əlifbanı bilməyən, rəqəmlər haqqında bəsit təsəvvürə malik uşaqlar üçün yazılıb.

Müqayisə üçün diqqət yetirək: Z.Xəlilin tapmaca-şeirlərində cavab ya şeirin sərlövhesində, ya da şeirin içində axtarılır, Z.Ustacda isə sual oxucusu müəllifin özü tərəfindən ünvanlanır. Həm də olduqca asan, hələ hesablama əməlinə zərəcə anlayışı olmayan azyaşlının sualı dərk edə biləcəyi tərzdə:

Hansı qoçaq tez deyər,
Söyləyin, ay uşaqlar?
Xor-xor yatan pişiyin,
Neçə xumar gözü var?

İt və pişik uşağın ən çox sevgi, məhəbbətlə əhatə etdiyi ev heyvanlarıdır. “Pişiyin neçə gözü ola bilər?” sualını müəllifdən qəbul edən azyaşlı öncə hər gün evdə gördüyü pişiyi göz önünə gətirir. İnsanda da, pişikdə də iki göz olduğunu yəqin edir və beləliklə, cavab tapılmış olur. Bu sıralanma 10 rəqəminə qədər davam edir.

Diqqət yetirək:

Eşitdim, öyrənmisən

İndi daha saymağı,

Adamın bir əlində

Neçə olur barmağı?

Artıq istiqamət verilib. Uşaq bir əlindəki barmaqlarını sayır və məlum olur ki, insanın bir əlində 5 ədəd barmaq var. Yaxud, “6”-ya aid şeir-tapmaca:

Cavabını kim verər,

Belə asan sualın;

Dörd ayağı, qulağı

Neçə edər ulağın?

Şeirdə ulağın ayaqlarının sayı müəllif tərəfindən artıq qeyd olunub (4), qalır ulaqda neçə qulaq olduğunu xatırlamaq. Ulağı daha yaxından tanımaq imkanı olan kənd uşaqları ulaqda neçə qulaq olduğunu yaxşı bilir, şəhərli uşaqlar da bunu, güman, cizgi filmlərindən görməmiş olmazlar. Beləliklə, uşaq 4-ün üstünə 2 rəqəmini gəlir və cavab məlum olur: 4+2=6.

At yanında balası,

Gözirdi otlaqları.

İkisinin bir yerdə

Neçədir ayaqları?

“8”-ə aid şeir-tapmacanı cavablandırmaq o qədər də çətinlik törətmir. Çünki 4-ə aid şeirdə dəvənin ayağının dörd olduğunu yəqin etmişdik. At da eynilə dəvəyə bənzər bədən quruluşunda olduğundan, uşaq atın da ayağının dörd olduğunu təxmin edir. Elə isə atın ayaqlarının sayı ilə balasının ayaqlarının sayı birlikdə nə qədər edər? 4+4=8.

Bir cəhətə də diqqət yetirməyi unutmayaq. Z.Xəlilin yaradıcılığında uşaq poeziyasının tələbini ödəyən bütün şeir nümunələri ilə qarşılaşdığımız halda, Z.Ustacın şeirləri əsasən bir bənddən (dörd misradan), yaxud iki, ya üç bənddən ibarət olur. Özünün ifadə tərzinə desək, uşağın şeiri daha rahat və tez qavraması üçün.

Yaradıcı ömrünü bütünlüklə uşaq ədəbiyyatına həsr etmiş Z.Xəlilin də hərflər və rəqəmlər haqqında əsərləri var: “Hərflər”, “İki yumurta”, “Hesab”, “Hesab dəftəri”, “2” əhvalatı” şeirləri və “Sıfırın nağılı” mənəzum nağılı. Bu şeirlərdə hərflərdən və riyazi əməliyyatlardan, onların ümumi görünüşündən, bənzər, yaxud fərqli əlamətlərindən bəhs olunur. Yazıçı uşağa sadəcə bilgi verməklə kifayətlənmir, eyni zamanda məktəbliyə məntiqi cəhətdən düşünməyə də sövq edir. Məqamı ikən qeyd edək ki, Z.Xəlilin bu kimi şeirləri zamanında Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında yaranmış boşluğu dolduran əsərlərdir və bu gün də əvvəlki tərəvətini, oxucu məhəbbətini qoruyub saxlamaqdadır.

(Davamı var)